

Rhyddid i ffynnu:

Trafnidiaeth gyhoeddus am ddim a hygyrch i bobl ifanc

Mai 2024

Senedd Cymru yw'r corff sy'n cael ei ethol yn ddemocrataidd i gynrychioli buddiannau Cymru a'i phobl. Mae'r Senedd, fel y'i gelwir, yn deddfu ar gyfer Cymru, yn cytuno ar drethi yng Nghymru, ac yn dwyn Llywodraeth Cymru i gyfrif.

Gallwch weld copi electronig o'r ddogfen hon ar wefan y Senedd:
www.senedd.cymru/SeneddDeisebau

Gellir cael rhagor o gopïau o'r ddogfen hon mewn ffurfiau hygyrch, yn cynnwys Braille, print bras, fersiwn sain a chopïau caled gan:

Y Pwyllgor Deisebau
Senedd Cymru
Bae Caerdydd
CF99 1SN

Ffôn: **0300 200 6565**
E-bost: **Deisebau@senedd.cymru**
Twitter: **@SeneddDeisebau**

© **Hawlfraint Comisiwn y Senedd 2024**

Ceir atgynhyrchu testun y ddogfen hon am ddim mewn unrhyw fformat neu gyfrwng cyn belled ag y caiff ei atgynhyrchu'n gywir ac na chaiff ei ddefnyddio mewn cyd-destun camarweiniol na difrïol. Rhaid cydnabod mai Comisiwn y Senedd sy'n berchen ar hawlfraint y deunydd a rhaid nodi teitl y ddogfen.

Rhyddid i ffynnu:

Trafnidiaeth gyhoeddus am ddim a hygyrch i bobl ifanc

Mai 2024

P-06-1346 Darparu trafndiaeth gyhoeddus am ddim a hygyrch i'r rhai o dan 18 oed yng Nghymru er mwyn lleihau allyriadau carbon a hybu twf

Am y Pwyllgor

Sefydlwyd y Pwyllgor ar 23 Mehefin 2021. Ceir ei gylch gwaith yn:
www.senedd.cymru/SeneddDeisebau

Aelodau cyfredol y Pwyllgor:

**Cadeirydd y Pwyllgor:
Jack Sargeant AS**
Llafur Cymru

Rhys ab Owen AS
Aelod Annibynnol Plaid Cymru

Peter Fox AS
Ceidwadwyr Cymreig

Rhianon Passmore AS
Llafur Cymru

Peredur Owen Griffiths AS
Plaid Cymru

Dyma'r aelodau a gytunodd ar yr adroddiad hwn:

**Cadeirydd y Pwyllgor:
Jack Sargeant AS**
Llafur Cymru

Rhys ab Owen AS
Aelod Annibynnol Plaid Cymru

Peredur Owen Griffiths AS
Plaid Cymru

Joel James AS
Ceidwadwyr Cymreig

Buffy Williams AS
Llafur Cymru

Cynnwys

Rhagair y Cadeirydd	3
Argymhellion.....	5
1. Y Ddeiseb.....	6
2. Gwaith y Pwyllgor.....	8
3. Y cefndir	10
4. Cynigion ar gyfer trafndiaeth gyhoeddus am ddim	12
5. Tystiolaeth a ddaeth i law	14
6. Trafndiaeth gyhoeddus am ddim yn yr Alban	17
7. Casgliadau ac argymhellion.....	22
Atodiad 1: Rhestr o sesiynau tystiolaeth lafar	24

Rhagair y Cadeirydd

Mae cost trafndiaeth gyhoeddus yn cael effaith anghymesur ar bobl ifanc yng Nghymru. Pe gallem ddod o hyd i ffordd o gael gwared ar y cyfyngiadau ariannol hynny, gallem gynnig mynediad haws i'n hieuenctid at addysg, cyflogaeth, a chyfleoedd eraill.

Mae'r problemau y mae pobl ifanc yn eu hwynebu wrth ddefnyddio trafndiaeth gyhoeddus wedi'u hamlygu gan lond llaw o ddeisebau, a gwaith ysbrydoledig Senedd Ieuenctid Cymru a'i hadroddiad, 'Ffyrdd Gwyrdd'. Rwy'n hynod ddiolchgar bod Aelodau'r Senedd Ieuenctid wedi rhoi o'u hamser i ddarparu tystiolaeth arbenigol ac amhrisiadwy i'r Pwyllgor yn ystod ein hystyriaeth o'r mater hwn. Maent yn profi'r effaith y gall pobl ifanc ei chael, pan gânt y cyfle.

Mae consensws ar draws sectorau, y byddai darparu trafndiaeth gyhoeddus am ddim i bobl ifanc nid yn unig yn rhoi mynediad i ieuenctid Cymru at lu o gyfleoedd, yn helpu i frwydro yn erbyn tlodi plant a'r pwysau costau byw a wynebir gan deuluoedd ledled Cymru; ond hefyd helpu i leihau tagfeydd, gwireddu uchelgeisiau hinsawdd, a chefnogi adferiad a thwf y sector bysiau. Mae'n rhoi cyfle i greu cenhedlaeth sy'n llai dibynnol ar geir.

Fodd bynnag, mae pris sylweddol i'r holl fanteision hynny, ac fel pwyllgor cyfrifol gwyddom fod Llywodraeth Cymru yn wynebu pwysau economaidd difrifol yn awr, ac yn y dyfodol rhagweladwy. Er bod yr argymhellion yn yr adroddiad hwn, felly, yn ystyried y pwysau economaidd a wynebir gan Lywodraeth Cymru, eu nod yw gosod Cymru ar y llwybr tuag at system drafndiaeth gyhoeddus decach a blaengar.

Mae ar bobl ifanc yng Nghymru angen i Lywodraeth Cymru gael uchelgeisiau clir sy'n caniatáu iddynt ffynnu. Dylai buddsoddi yn eu dyfodol – yn nyfodol y genedl – drwy wneud trafndiaeth gyhoeddus yn wirioneddol hygyrch i bawb, fod yn nod hirdymor i Gymru. Mae datblygiad y cysyniad Metro mewn gwahanol

rannau o Gymru, a'r diwygiadau sydd i ddod yn y bil bysiau arfaethedig, yn cynnig cyfle i osod Cymru ar y llwybr hwnnw. Mae'n gyfle na allwn fforddio ei wastraffu.

A handwritten signature in black ink that reads "JACK SARGEANT AS". The signature is written in a cursive style. A horizontal line with an arrowhead at the right end is drawn across the bottom of the signature, starting from the left side of the 'J' and extending to the right.

Jack Sargeant AS,

Cadeirydd y Pwyllgor Deisebau

Argymhellion

Argymhelliad 1. Dylai Llywodraeth Cymru nodi uchelgais clir i ddarparu trafndiaeth gyhoeddus am ddim i bobl ifanc cyn gynted â phosibl..... Tudalen 22

Argymhelliad 2. Dylai Llywodraeth Cymru gynnal gwaith paratoi gyda golwg ar gyflwyno cynllun trafndiaeth gyhoeddus am ddim i bobl ifanc yn y dyfodol. Dylai hyn gynnwys – ond heb fod yn gyfyngedig i – waith i ddeall arferion teithio ac arferion teithio presennol pobl ifnc..... Tudalen 22

Argymhelliad 3. Dylai Llywodraeth Cymru ymgysylltu â grwpiau rhanddeiliaid allweddol i gychwyn trafodaethau ynghylch gwell cludiant rhatach i bobl ifanc. Dylai hyn gynnwys y diwydiant bysiau, undebau llafur, gweithredwyr cynlluniau rhatach, awdurdodau lleol a grwpiau gwarchodedig a grwpiau agored i niwed.
..... Tudalen 22

Argymhelliad 4. Dylai Llywodraeth Cymru sicrhau nad yw ei gwaith i ddiwygio'r sector bysiau yng Nghymru yn creu unrhyw rwystrau i gyflwyno trafndiaeth gyhoeddus am ddim i bobl ifanc, ar y cyfle cyntaf..... Tudalen 23

1. Y Ddeiseb

Mae'r adroddiad hwn yn nodi argymhellion a chasgliadau'r Pwyllgor Deisebau, ac yn darparu lincs i'r dystiolaeth a ystyriwyd gan y Pwyllgor mewn perthynas â'r ddeiseb a ganlyn:

P-06-1346 Darparu trafndiaeth gyhoeddus am ddim a hygyrch i'r rhai o dan 18 oed yng Nghymru er mwyn lleihau allyriadau carbon a hybu twf

Mae trafndiaeth gyhoeddus yn chwarae rhan annatod wrth gysylltu plant Cymru â chyfleoedd addysgol, cymdeithasol a gwaith.

Fodd bynnag, yn sgil yr argyfwng costau byw, yn ogystal â'r argyfwng hinsawdd, mae'n hanfodol bod Llywodraeth Cymru yn cymell trafndiaeth gyhoeddus er mwyn lleihau allyriadau carbon a gwella twf economaidd.

Roedd cynhadledd ENYA yn 2022, lle roedd 2 gynrychiolydd ifanc o Gymru yn bresennol, yn galw ar Lywodraeth Cymru i ddarparu trafndiaeth gyhoeddus ddibynadwy a fforddiadwy.

Rhaid i Lywodraeth Cymru ddarparu trafndiaeth gyhoeddus eco-gyfeillgar ddibynadwy, reolaidd, caffaeladwy, hygyrch, diogel a fforddiadwy i bob ardal, gan gynnwys ardaloedd gwledig.

Roedd Cynllun Tocynnau 9-Ewro yr Almaen yn darparu cludiant diderfyn i deithwyr mewn ardaloedd rhanbarthol a lleol, ac arbedodd 1.8 miliwn tonnell o CO₂. Arweiniodd y cynllun hefyd at gynnydd o 80% yn nifer y teithiau trên i ardaloedd twristiaeth gwledig.

Mae Trafnidiaeth Gyhoeddus yn anfforddiadwy, gan fod tocynnau Rheilffyrdd, Coets a Bws wedi codi rhwng 33% a 74% yn ystod y degawd diwethaf. Mae hyn yn destun pryder, o gofio nad oes gan 23% o Gymru, yn ogystal â'r mwyafrif o bobl o dan 18 oed y defnydd o gar. Mae pobl ifanc hefyd mewn mwy o berygl o

brofi tlodi trafndiaeth, sy'n rhwystr rhag cael gafael ar gyfleoedd addysgol, cyflogaeth a chymdeithasol.

2. Gwaith y Pwyllgor

Mae'r bennod hon yn manylu ar hynt y ddeiseb, a gwaith y Pwyllgor o ran ymchwilio i sut i symud y ddeiseb yn ei blaen.

- 1.** Caewyd y ddeiseb ar 18 Gorffennaf 2023 ar ôl casglu 381 o lofnodion.
- 2.** Penderfynodd y Pwyllgor gymryd tystiolaeth gan Senedd Ieuenctid Cymru ar y ddeiseb hon, ynghyd â dwy ddeiseb arall: P-06-1264, 'Gwarantu cludiant ysgol ar gyfer holl ddisgyblion ysgolion cyfun'; a P-06-1343, 'Darparu ch drafnidiaeth gyhoeddus am ddim i bob disgybl ysgol uwchradd'.
- 3.** Ar 27 Tachwedd 2023 clywodd y Pwyllgor dystiolaeth gan Ffion Fairclough – Aelod o Senedd Ieuenctid Cymru y Senedd dros Bontypridd; Kasia Tomsa Aelod o Senedd Ieuenctid Cymru y Senedd dros Flaenau Gwent. Cawsant eu cefnogi gan Swyddogion Addysg y ac Ymgysylltu â Phobl Ifanc y Senedd, Elin Hargrave a Bethan Roberts.
- 4.** Penderfynodd y Pwyllgor gymryd tystiolaeth bellach gan randdeiliaid, gan ganolbwyntio ar drafnidiaeth gyhoeddus am ddim i bobl ifanc. Er nad yw teithio gan ddysgwyr wedi bod yn ffocws i'r sesiynau tystiolaeth pellach hyn, cafodd effaith darparu trafndiaeth gyhoeddus am ddim i bobl ifanc ar deithiau gan ddysgwyr ei thrafod. Mae teithio gan ddysgwyr yn cael ei ystyried fel rhan o ymchwiliad ehangach gan Bwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg y Senedd¹.
- 5.** Ar 19 Chwefror 2024 cynhaliodd y Pwyllgor ddigwyddiad bord gron i randdeiliaid, ar y mater. Mae rhestr o'r rheini oedd yn bresennol yn Atodiad A.
- 6.** Ar 18 Mawrth 2024, clywodd y Pwyllgor dystiolaeth ar gynllun teithio bws am ddim i bobl ifanc yr Alban gan Carole Stewart – Pennaeth Polisi Strategaeth a Chyllido Bysiau, Transport Scotland; Gillian Kelly – Arweinydd Tîm Rhaglenni

---

¹ <https://busnes.senedd.cymru/mglssueHistoryHome.aspx?lId=40923>

Corfforaethol, Transport Scotland; a Paul White – Cyfarwyddwr, Conffederasiwn Cludiant Teithwyr yr Alban.

- 7.** Mae'r Pwyllgor yn ddiolchgar i bawb a roddodd dystiolaeth, ac a fu o gymorth i lywio ein trafodaeth a'n casgliadau.
- 8.** Mae'r adroddiad hwn yn nodi casgliadau'r Pwyllgor ac yn gwneud cyfres o argymhellion i Lywodraeth Cymru.

3. Y cefndir

Mae'r bennod hon yn nodi perthynas pobl ifanc â thrafnidiaeth gyhoeddus

- 9.** Canfu ymchwil gan yr elusen teithio llesol Sustrans² bod costau cynyddol teithio ar fysiau yn effeithio'n anghymesur ar bobl ifanc, sy'n fwy dibynnol ar dtrafnidiaeth gyhoeddus i gael mynediad at gyfleoedd addysg, hyfforddiant a chyflogaeth. Mae'n esbonio y gall opsiynau trafniadaeth diogel a fforddiadwy alluogi pobl ifanc i ddilyn eu huchelgeisiau, trwy gyrraedd safleoedd sy'n cynnig cyfleoedd. Ar y llaw arall, gall opsiynau gwael neu annigonol gyfyngu ar orwelion, ac arwain at waharddiad.
- 10.** Mae'n ofynnol i awdurdodau lleol ddarparu cludiant am ddim o'r cartref i'r ysgol i ddysgwyr o oedran ysgol gorfodol, os ydynt yn byw pellteroedd penodol o'u hysgol addas agosaf – dwy filltir ar gyfer disgyblion ysgol gynradd, a thair milltir ar gyfer disgyblion ysgol uwchradd. Fodd bynnag, yn ôl arweinwyr ysgol,³ pan fod disgyblion yn gorfod talu am gludiant os ydynt yn byw o fewn y pellteroedd hyn, mae hynny'n effeithio ar bresenoldeb a mynediad i addysg.
- 11.** Mae pobl ifanc 16-24 oed yn gwneud llai o deithiau, ar ffurf trafniadaeth actif, preifat a chyhoeddus, nag unrhyw grŵp oedran arall. Mae Sustrans yn amlygu, gan mai dim ond 40% o bobl ifanc sydd â thrwydded yrru lawn, y gall toriadau i wasanaethau bysiau a rhwydweithiau teithio llesol gyfyngu ar allu llawer o bobl ifanc i gael mynediad at wasanaethau ac amwynderau, gan gynnwys addysg a chyfleoedd gwaith. Eglura fel a ganlyn⁴:

Late adolescence into early adulthood is a pivotal time during which young people learn skills, access life-defining opportunities, develop their values and aspirations and expand

---

² <https://www.sustrans.org.uk/our-blog/projects/2021/england/transport-to-thrive>

³ <https://www.bbc.co.uk/news/uk-wales-68013142>

⁴ https://www.sustrans.org.uk/media/13493/sustrans-transport-to-thrive-needs-of-young-people-report_nov-2023.pdf

their horizons to become independent adults. Transport is a crucial part of this.

4. Cynigion ar gyfer trafndiaeth gyhoeddus am ddim

Mae'r bennod hon yn nodi rhywfaint o'r dystiolaeth ac yn galw am drafndiaeth gyhoeddus am ddim i bobl ifanc yng Nghymru.

12. Ym mis Ionawr 2022, cynigiodd Democratiaid Rhyddfrydol Cymru⁵ i wneud trafndiaeth gyhoeddus – teithiau bws a thrên, fel ei gilydd – am ddim i bawb o dan 25 oed yng Nghymru. Mewn ymateb, cydnabu'r Dirprwy Weinidog Newid Hinsawdd ar y pryd, Lee Waters MS, y manteision posibl, ond dywedodd fod angen blaenoriaethu'r gyllideb ar gyfer cyfyngiadau ariannu.

13. Ym mis Tachwedd 2022, gwnaeth Sophie Howe, Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol Cymru, alw am drafndiaeth gyhoeddus am ddim i bobl dan 25 oed⁶, fel ffordd o amddiffyn rhag pwysau costau byw yn y dyfodol. At hynny, cynigiodd yr esboniad a ganlyn i'r Pwyllgor Cydraddoldeb a Chyfiawnder Cymdeithasol:⁷

The reason behind that is, under-25s, the cost-of-living crisis, obviously we need to make sure that they're able to access skills, and embedding a mindset around use of public transport in those younger age groups tends to have that ongoing behavioural change implication.

14. Mae Rocio Cifuentes, Comisiynydd Plant Cymru, hefyd wedi argymhell dro ar ôl tro y dylai fod trafndiaeth gyhoeddus am ddim i blant i fynd i'r afael â thlodi plant a'r argyfwng hinsawdd⁸. Yn ei hadroddiad blynyddol diweddaraf, mae'r

---

⁵ <https://cofnod.senedd.cymru/Plenary/12591>

⁶ <https://www.futuregenerations.wales/cy/news/comisiynydd-cenedlaethaur-dyfodol-cymru-yn-galw-am-syniadau-polisi-hirdymor-i-amddiffyn-rhag-argyfyngau-costau-byw-yn-y-dyfodol/>

⁷ <https://cofnod.senedd.cymru/Committee/13740>

⁸ https://www.childcomwales.org.uk/wp-content/uploads/2023/05/StrategaethTairBlynedd_CYM.pdf

Comisiynydd yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn darparu teithiau bws am ddim i bob plentyn, a galwodd ar gynllun gweithredu tlodi plant Llywodraeth Cymru i gynnwys ymrwymiad i gynllun peilot trafndiaeth gyhoeddus am ddim i blant a phobl ifanc o dan 18 oed o fewn y tymor Senedd hon⁹.

15. Dangosodd adroddiad Senedd leuenctid Cymru (“y Senedd leuenctid”) ar drafndiaeth gyhoeddus a theithio llesol – ‘Ffyrdd Gwyrdd’, Hydref 2023 – y byddai bron i 75% o’r 1,300 o bobl ifanc a arolygwyd yn defnyddio rhagor o drafndiaeth gyhoeddus, pe bai am ddim. At hynny, amlygodd aelodau’r Senedd leuenctid yr angen am fwy o hygyrchedd, dibynadwyedd a diogelwch o ran trafndiaeth gyhoeddus. Mae’r adroddiad yn gwneud nifer o argymhellion i Lywodraeth Cymru i wella trafndiaeth gyhoeddus i bobl ifanc, gan gynnwys cyflwyno trafndiaeth gyhoeddus am ddim i bobl o dan 25 oed.¹⁰

16. Wrth ymateb i’r argymhellion hyn, mynegodd y Gweinidog a’r Dirprwy Weinidog Newid Hinsawdd, ar y pryd, mai fforddiadwyedd yw’r prif rwystr, ac nad oedd gan Lywodraeth Cymru y gyllideb i gyflwyno cynllun.

17. Mewn ymateb i adroddiad y Senedd leuenctid, dywedodd y Gweinidog Newid Hinsawdd ar y pryd¹¹ roedd Llywodraeth Cymru yn “ystyried amrywiaeth o opsiynau ar hyn o bryd i wneud teithio ar drafndiaeth gyhoeddus yn fwy fforddiadwy”, a thynnodd sylw at waith Llywodraeth Cymru ar opsiynau i ddarparu cynnig ‘Prisiau Siwrneiau Tecach’ i deithwyr bws.

18. At hynny, mae’r Gweinidog yn cyfeirio at y ‘Bil Bysiau’ sydd ar y gweill fel cyfle i “edrych o’r newydd ar ddarpariaeth gwasanaethau bysiau ledled Cymru ... ac felly’r posibilrwydd o ran darpariaeth ychwanegol ar gyfer plant a phobl ifanc”.

---

⁹ https://www.complantcymru.org.uk/wp-content/uploads/2023/10/Adroddiad-Blynyddol-a-Chyfrifon-CPC-2022-23_Terf.pdf

¹⁰ <https://seneddieuenctid.senedd.cymru/pwyllgorau/yr-hinsawdd-a-r-amgylchedd-sic2/adroddiad-ffyrdd-gwyrdd/>

¹¹

<https://busnes.senedd.cymru/documents/s143526/Letter%20from%20the%20Minister%20for%20Climate%20Change.pdf>

---

5. Tystiolaeth a ddaeth i law

Mae'r bennod hon yn rhoi crynodeb o'r themâu allweddol a drafodwyd gan randdeiliaid mewn digwyddiad bord gron ar 19 Chwefror.

19. Roedd consensws cyffredinol ymhlith y cyfranogwyr y byddai trafniadaeth gyhoeddus am ddim i bobl ifanc yng Nghymru yn gadarnhaol, ond y byddai angen i unrhyw gynllun o'r fath fod mor gyffredinol â phosibl er mwyn osgoi bylchau ac ymylon clogwyni.

20. Argymhelliad y Senedd Ieuenctid ar gyfer trafniadaeth gyhoeddus am ddim i bawb dan 25 oed yw anelu at bobl ifanc sy'n chwilio am waith ac yn cyrraedd y gwaith, yn enwedig y rheini sydd ar gyflogau isel.

21. Y gred eang yw y bydd annog newid ymddygiad pobl ifanc i ddod yn ddefnyddwyr bysiau yn arwain at newid rheng cenedlaethau, a chynnydd mewn oedolion sy'n talu ffioedd. Gallai cynllun trafniadaeth gyhoeddus am ddim i bobl ifanc gefnogi twf y sector a'i adferiad o'r pandemig, a gallai ddarparu sefydlogrwydd ariannol hirdymor i wasanaethau bysiau.

22. Amlygodd Comisiynydd Plant Cymru y byddai trafniadaeth gyhoeddus am ddim i bobl ifanc yn helpu i fynd i'r afael â newid hinsawdd oherwydd llai o ddibyniaeth ar geir, a mynd i'r afael â phwysau costau byw (gan alluogi twf economaidd a mynediad at hyfforddiant / cyflogaeth) ac iechyd meddwl trwy gynyddu cyfleoedd i bobl ifanc.

23. Roedd consensws mai cost darparu cynllun oedd y prif rwystr i'w roi ar waith, a chydabu'r cyfranogwyr yr anawsterau wrth gyflawni dyheadau newid modol Llywodraeth Cymru ochr yn ochr â thoriadau i'w chyllideb. Awgrymwyd y gallai gwaith Llywodraeth Cymru ar gostau tecach fod yn fan cychwyn defnyddiol ar gyfer deall cost cynllun ieuenctid yn y dyfodol.

24. Trafodwyd cludiant dysgwyr ym mhob sesiwn dystiolaeth. Tynnodd rhanddeiliaid sylw at waith ymchwil gan y *Child Poverty Action Group*, a

gyhoeddwyd ym mis Mai 2023 ar isafswm cost addysg, ac a ganfu mai'r isafswm cost cludiant blynyddol ar gyfer anfon plentyn i ysgol uwchradd yw £487.54¹².

25. Amlygwyd bod rhai plant yn colli addysg oherwydd – ym marn rhanddeiliaid – mae'r terfyn o dair milltir ar gyfer teithio gan ddysgwyr yn eithaf pell, ac mewn rhai achosion gallai olygu taith gerdded yn ôl ac ymlaen o chwe milltir ym mhob tywydd. Amlygwyd hefyd y diffyg gofyniad i ddarparu cludiant i bobl ifanc 16-18 oed mewn addysg.

26. Clywodd y Pwyllgor fod yna effeithiau cadarnhaol posibl ar ddysgwyr yn sgil trafndiaeth gyhoeddus eang am ddim i bobl ifanc. Ymhlith y rheini mae mwy o gyfleoedd drwy fynediad cynyddol at addysg a dewis/argaeledd lleoliadau addysg, a rhyddhau cyllid gan awdurdodau lleol.

27. Roedd yr effeithiau negyddol posibl a roddwyd yn cynnwys peri dryswch ynghylch cyfrifoldeb am deithio o'r cartref i'r ysgol, yn enwedig lle mae angen anghenion ychwanegol a/neu ystyriaethau hygyrchedd, a'r potensial i leihau cyfraddau cerdded a beicio, pe bai pobl ifanc yn dewis defnyddio eu bws. pasio yn lle eu beic. Rhybuddiodd rhanddeiliaid na ddylai trafndiaeth gyhoeddus am ddim i bobl ifanc ddisodli'r holl gludiant ysgol.

28. I fod yn llwyddiannus, dylai unrhyw gynllun trafndiaeth am ddim yn y dyfodol gael ei ddylunio i fod mor hygyrch/hawdd â phosibl, yn gorfforol ac yn ddigidol. Clywodd y Pwyllgor fod gan y cynlluniau consesiynol presennol rwystrau i ddefnyddwyr – sy'n eu hatal rhag cael mynediad at y buddion llawn a fwriadwyd – er enghraifft, mae Taliadau Annibyniaeth Bersonol (neu *PIP*) yn cael eu lleihau ar gyfer deiliaid tocyn bws.

29. Clywodd y Pwyllgor mai mynediad at drafnidiaeth yw un o'r costau anfforddiadwy cyntaf i bobl ifanc anabl pan fyddant yn wynebu pwysau o ran costau byw. Mae pobl anabl yn llai tebygol o yrru, felly mae ganddynt lai o fynediad at gyfleoedd os nad yw trafndiaeth gyhoeddus yn fforddiadwy. Cafodd yr Aelodau wybod gan rhanddeiliaid am ddiffyg ffydd mewn trafndiaeth gyhoeddus i bobl anabl, oherwydd y lle cyfyngedig ar gyfer cadeiriau olwyn, a diffyg arwyddion priodol.

---

¹² <https://cpag.org.uk/news/minimum-cost-education>

- 30.** Amlygodd rhanddeiliaid fod gan drigolion Cymru hawl i wneud cais am gerdyn teithio rhatach ar gyfer teithio am ddim ar fysiau yn 60 oed; eto i gyd, yr oedran ymddeol yw 67. Yn Lloegr mae'r oedran cymhwyso ar gyfer teithio am ddim ar fysiau yn unol â'r oedran ymddeol.
- 31.** Adroddwyd bod nifer y bobl sy'n manteisio ar docynnau rhatach, hyd yn hyn, wedi methu â dychwelyd i'r lefelau a welwyd cyn y pandemig, ac ar hyn o bryd yn gyfwerth â 62% o lefelau cyn-COVID yn unig. Mae'r rhesymau a roddwyd yn cynnwys lefel is o wasanaeth, llai o ddeiliaid cerdyn teithio, dirywiad mewn iechyd deiliaid cerdyn teithio, a hyder yn y gallu i ddefnyddio'r gwasanaeth oherwydd cyfyngiadau symud cryf, a negeseuon ynghylch trafndiaeth gyhoeddus.
- 32.** Trafodwyd materion gwasanaeth bws presennol fel rhwystrau i gynllun trafndiaeth gyhoeddus am ddim i bobl ifanc yng Nghymru, gan gynnwys dibynadwyedd y gwasanaeth a materion o ran cyflog staff. Mewn llawer o achosion – yn enwedig yn y Gymru wledig – mae diffyg argaeledd gwasanaethau bws yn broblem sy'n fwy na chostau. Mae hyn yn arbennig o wir gyda'r nos ac ar benwythnosau.
- 33.** Clywodd y Pwyllgor fod cynnydd wedi'i nodi mewn ymddygiad gwrthgymdeithasol yn ystod cynlluniau peilot trafndiaeth am ddim yng Nghymru a'r Alban. Mae hyn yn cynnwys ymddygiad bygythiol tuag at ddefnyddwyr bysiau a gyrwyr eraill, a fandaliaeth. Trafododd rhanddeiliaid effaith ymddygiad gwrthgymdeithasol a gorlenwi o ganlyniad i gynlluniau trafndiaeth am ddim ar deithwyr sy'n talu am docyn, a sut y gall hyn atal teithwyr o bob oed. Amlygodd rhanddeiliaid yr angen i ddarparu addysg ynghyd ag unrhyw newid polisi, a chreu partneriaeth gyda'r gweithredwyr a'r heddlu.
- 34.** Siaradodd rhanddeiliaid ag Aelodau am gynlluniau trafndiaeth am ddim sydd eisoes ar y gweill, a chynlluniau peilot a gynhaliwyd, ledled Prydain Fawr. Roedd y rhain yn cynnwys cynllun ym Manceinion Fwyaf ar gyfer pobl ifanc 16-18 oed, cynllun peilot yng Nghasnewydd, darpariaeth gwyliau ysgol Abertawe, ac yn fwyaf nodedig, trafndiaeth gyhoeddus am ddim yn yr Alban i rai dan 22 oed.

6. Trafnidiaeth gyhoeddus am ddim yn yr Alban

Mae'r bennod hon yn rhoi trosolwg o gynllun 'dan 22' yr Alban, a'r dystiolaeth a gafwyd ar y cynllun.

35. Ar 31 Ionawr 2022, cyflwynodd yr Alban gynllun teithio bws am ddim i bobl ifanc (y cynllun i'r rheini dan 22 oed)¹³. Gall pob person ifanc 5-21 oed sy'n byw yn yr Alban wneud cais a chael mynediad i deithiau bws am ddim, gan gynnwys gwasanaethau bws pellter hir. Gellir ei ddefnyddio ledled yr Alban, ac ar gyfer teithio dros y ffin i rai trefi yn Lloegr, ond nid o fewn Lloegr¹⁴.

36. Erbyn mis Mai 2023, adroddwyd mai tua dwy ran o dair o ddefnyddwyr cymwys oedd y nifer a oedd yn manteisio ar y cynllun¹⁵, ac erbyn mis Rhagfyr 2023, roedd mwy na 100 miliwn o deithiau bws am ddim wedi digwydd¹⁶.

37. Cyn y cynllun 'dan 22', cynhaliwyd amrywiol asesiadau effaith. At hynny, ymrwymodd Llywodraeth yr Alban i werthuso'n barhaus yn ystod y pum mlynedd gyntaf pan fyddai'r cynllun ar waith, er mwyn asesu'r effeithiau tymor byr, canolig a hir drwy gymharu amodau ar wahanol gamau.

38. Cynhaliwyd astudiaeth waelodlin¹⁷ gyda phlant, pobl ifanc a'u rhieni – cyn i'r cynllun gael ei roi ar waith – er mwyn sefydlu ymddygiad teithio presennol, ac agweddau a chanfyddiadau pobl ifanc tuag at deithio. Roedd bron i hanner y rheini a ymatebodd i'r arolwg yn teimlo bod teithio a thrafnidiaeth yn anfforddiadwy, ac roedd dros chwarter yn teimlo eu bod nhw/eu plentyn yn colli cyfleoedd o ganlyniad.

---

¹³ <https://www.transport.gov.scot/concessionary-travel/under-22s-free-bus-travel/>

¹⁴ <https://www.transport.gov.scot/concessionary-travel/under-22s-free-bus-travel/#69528>

¹⁵ <https://www.transport.gov.scot/news/one-young-person-joins-free-bus-scheme-every-minute/>

¹⁶ <https://www.transport.gov.scot/news/100-million-free-bus-journeys-made-by-under-22s/>

¹⁷ <https://www.transport.gov.scot/publication/baseline-data-report-june-2022-young-persons-free-bus-travel-scheme/>

39. Cyhoeddwyd astudiaeth werthuso blwyddyn un ym mis Rhagfyr 2023. Yn ôl yr astudiaeth, mae cynnydd da yn cael ei wneud yn erbyn yr holl ganlyniadau disgwylidig, ar wahân i'r rheini lle mae angen amserlen hirach. Daeth i'r casgliad a ganlyn o ran y cynllun 'dan 22'¹⁸:

"... highly successful and beneficial for young people and their families across the first year of operation, with many more benefits and positive impacts outlined compared to emerging negative issues ... Cost savings, improved access to a wide range of opportunities, and increased independence and autonomy were the main benefits for young people and their families. The main negative issues were largely related to the provision, availability or capacity of bus services themselves, difficulties in relation to the application process, and perceptions of anti-social behaviour as a result of increased numbers of young people travelling by bus."

40. Er bod trafodaethau cynnar wedi'u cynnal yn 2018, deilliodd y cynllun dan 22 o ymrwymiad a wnaed yng nghytundeb cyllideb 2020-21 rhwng Llywodraeth yr Alban a Phlaid Werdd yr Alban. Esboniodd Gillian Kelly o Transport Scotland fod y canlyniadau a fwriadwyd ar gyfer y cynllun yn cyd-fynd â strategaeth drafnidiaeth genedlaethol Llywodraeth yr Alban, gan ddweud hyn yn benodol am y cynllun:

*"... encourages younger generations to build sustainable travel habits from an early age, and that obviously contributes to our efforts to tackling the climate emergency, and also it promotes social inclusion, mobility, and it helps to reduce child poverty by improving access to education, to healthcare, to training, and access to employment as well."*¹⁹

41. Estynnwyd y cynllun i gynnwys pawb o dan 22 oed (y cynllun cychwynol oedd pawb o dan 19 oed) i gael y canlyniadau hyn, gan fod yr isafswm cyflog cenedlaethol a'r cyflog byw yn sylweddol is ar gyfer y grŵp oedran hwnnw.

---

¹⁸ <https://www.transport.gov.scot/publication/year-1-evaluation-young-persons-free-bus-travel-scheme/>

¹⁹ <https://cofnod.senedd.cymru/Committee/13740>

Dywedodd Gillian Kelly y bu cryn dipyn o waith paratoi, gan gynnwys ar y polisi, rheoleiddio, deddfwriaeth ac, yn ei hôl hi, lliaws o asesiadau effaith ac ymgynghoriadau cyhoeddus.

42. Cafodd y cynllun rhatach cenedlaethol presennol ar gyfer pobl hŷn a phobl anabl ei gynnal yn yr un modd ar gyfer pobl ifanc, gan gynnwys y trefniadau mynediad a thrawsffiniol a thechnoleg (a ddefnyddir hefyd yng Nghymru ar gyfer cynlluniau consesiynol presennol).

43. Mae pobl ifanc yn defnyddio'r cynllun 'dan 22' gyda cherdyn hawl cenedlaethol (neu '*national entitlement card*'), sef cerdyn clyfar sy'n eiddo i sefydliad annibynnol. Fe'i rheolir gan swyddfa'r rhaglen cerdyn hawl cenedlaethol, ochr yn ochr â 32 awdurdod lleol yr Alban. Dywedodd Transport Scotland ei fod yn gweithio'n agos gyda'r sefydliadau hyn i roi proses newydd ar waith ar gyfer pobl ifanc.

44. Gweithiodd Transport Scotland yn agos gyda'r diwydiant bysiau i alluogi'n dechnegol, tua 3,500 o fysiau ledled yr Alban i hwyluso'r teithiau cerdyn call hynny ar y cynllun, ac i gytuno ar gyfraddau ad-dalu cychwynnol. Sefydlwyd cyfraddau ad-dalu ar y ddealltwriaeth nad oedd gweithredwyr ar eu hennill, nac ychwaith ar eu colled, o ganlyniad i gymryd rhan, ac fe drafodir y cyfraddau yn flynyddol. Yn ôl Paul White o Gydffederasiwn Trafnidiaeth Gyhoeddus yr Alban, bu'r diwydiant yn cymryd rhan yn syth ers bathu'r syniad, ac yn ymwneud â llawer o'r gwaith paratoi.

45. Amlygwyd mai pennu llinell sylfaen ar gyfer cynllun oedd y prif her i'r gwaith paratoi, gan mai prin oedd y data ar arferion teithio pobl ifanc. Fodd bynnag, mae deall faint o deithiau newydd a gynhyrchwyd yn bwysig wrth werthuso effeithiolrwydd unrhyw gynllun.

46. Dywedodd y cyfranogwyr y dylid ystyried teithio rhatach i bobl ifanc ar wahân i'r diwygiadau sydd i ddod i'r sector bysiau, drwy 'Fil Bysiau' Llywodraeth Cymru. Eglurodd Carole Stewart o Transport Scotland fel a ganlyn:

"The national concessionary travel scheme provides support with the cost of fares to passengers, and that's irrespective of

how the bus industry is legislated for and how it operates in practice.”²⁰

47. Dywedwyd bod newid cludiant o'r cartref i'r ysgol o wasanaethau ar wahân, i wasanaethau bysiau masnachol, yn arbed arian i awdurdodau lleol, ac yn caniatáu i weithredwyr nodi llwybrau newydd. Mae tystiolaeth anecdotaidd gan bobl ifanc yn awgrymu bod y cynllun 'dan 22' wedi bod o fudd i ddysgwyr. Eglurodd Carole Stewart fel a ganlyn:

“... it has allowed young people to access colleges, university and apprenticeship opportunities out the area that they lived in, because it's supporting the travel costs and enabling them to go a little bit further afield for jobs, education and opportunities.”²¹

48. Trafodwyd diogelwch pobl ifanc sydd mewn grwpiau gwarchoddedig a bregus yn helaeth wrth baratoi ar gyfer y cynllun. Gweithiodd Transport Scotland gyda Barnardo's Scotland i gynllunio hyfforddiant penodol i yrwyr ynghylch diogelu plant, a deall y risgiau y gallai cynllun eu cyflwyno.

49. Mae canlyniadau anfwriadol y cynllun 'dan 22' yn cynnwys y posibilrwydd bod mwy o bobl ifanc ar fysiau yn gatalydd ar gyfer cynnydd mewn ymddygiad gwrthgymdeithasol, er y pwysleisiwyd bod cynnydd cyffredinol wedi bod mewn ymddygiad gwrthgymdeithasol ledled y DU dros yr un cyfnod o amser.

50. Roedd yna anawsterau cychwynnol yn dilyn lansio'r cynllun, yn enwedig o ran ymgysylltu, a chymhlethdod y broses ymgeisio ar-lein. Awgrymwyd y dylai Cymru weld hyn fel gwersi a ddysgwyd, a gweithio gydag ysgolion ac awdurdodau lleol yn gynnar.

51. Cyfanswm cost (o drafodaethau cynnar yn 2018) y cynllun 'dan 22' hyd at 13 Mawrth 2024 yw £249,513,825. Roedd hyn yn cynnwys costau ad-dalu gweithredwyr o £243,072,136 a chostau gweithredu a gweithredu parhaus o £6,441,689.

---

²⁰ <https://cofnod.senedd.cymru/Committee/13740>

²¹ <https://cofnod.senedd.cymru/Committee/13740>

52. Er bod gan yr Alban broses a model y gellir eu dilyn yng Nghymru, tynnodd cyfranogwyr sylw at y ffaith bod y cynllun ‘dan 22’ wedi’i gyflwyno yn ystod y pandemig, felly byddai’n rhaid i unrhyw fodelu y gallai Cymru ei wneud yn seiliedig ar brofiad yr Alban ddwyn hynny i ystyriaeth.

53. Canfu’r gwerthusiad fod y cynllun yn sicrhau cynnydd tuag at rai o’r amcanion polisi hirdymor – yn enwedig o ran ymgorffori ymddygiadau teithio cynaliadwy – ac yn darparu cymorth i gael mynediad at gyfleoedd. At hynny, canfu fod mwy o ymwybyddiaeth o fws fel opsiwn teithio hyfyw, ac awgrymodd fod tua hanner y teithiau a wneir gan bobl ifanc yn rhai na fyddai wedi digwydd pe na bai’r cynllun wedi bod yn weithredol, sy’n darparu arbedion cost sylweddol i deuluoedd.

54. Fel yng Nghymru, nid yw teithio rhatach presennol yn yr Alban wedi dychwelyd i’r lefel â chyn y pandemig. O’r herwydd, croesawyd y cynllun ‘dan 22’ gan y diwydiant bysiau gan ei fod yn helpu i lenwi’r bwlch o ran teithiau a wneir ar fysiau. Yn ôl Paul White:

“I think the real prize that we hope to see at the end of it is that, when people age out of that scheme, they continue to use public transport— that’s the benefit.”²²

---

²² <https://cofnod.senedd.cymru/Committee/13740>

7. Casgliadau ac argymhellion

Mae'r bennod hon yn nodi ystyriaethau'r Pwyllgor, ac yn gwneud cyfres o argymhellion i Lywodraeth Cymru.

55. Mae'n amlwg y byddai darparu trafndiaeth gyhoeddus am ddim i bobl ifanc o fudd i bobl ifanc Cymru, yn ogystal â helpu i fynd i'r afael â phwysau costau byw, a helpu i wireddu newid moddol ac uchelgeisiau hinsawdd Llywodraeth Cymru. Mae tystiolaeth o'r Alban yn nodi y byddai, hefyd, yn helpu'r sector bysiau i wella o effeithiau'r pandemig, cynyddu'r defnydd o lwybrau a'u hyfywedd.

Argymhelliad 1. Dylai Llywodraeth Cymru nodi uchelgais clir i ddarparu trafndiaeth gyhoeddus am ddim i bobl ifanc cyn gynted â phosibl.

56. Er bod y Pwyllgor yn ymwybodol o'r pwysau cyllidebol presennol a wynebir gan Lywodraeth Cymru, ni ddylai hyn atal gwaith paratoi rhag cael ei wneud gyda'r bwriad o gyflwyno cynllun cenedlaethol yn y dyfodol.

Argymhelliad 2. Dylai Llywodraeth Cymru gynnal gwaith paratoi gyda golwg ar gyflwyno cynllun trafndiaeth gyhoeddus am ddim i bobl ifanc yn y dyfodol. Dylai hyn gynnwys – ond heb fod yn gyfyngedig i – waith i ddeall arferion teithio ac arferion teithio presennol pobl ifanc.

57. Mae ymgysylltu cynnar yn hanfodol wrth ddylunio cynllun i ddarparu buddion eang, sicrhau hygyrchedd i bawb, ac osgoi unrhyw ganlyniadau anfwriadol. Mae hyn yn arbennig o wir yn y berthynas rhwng teithio gan ddysgwyr a chludiant cyhoeddus am ddim i bobl ifanc. Roedd Aelod yn pryderu y gallai rhai awdurdodau lleol weld trafndiaeth gyhoeddus am ddim fel ffordd o osgoi'r gofynion i ddarparu cludiant ysgol.

Argymhelliad 3. Dylai Llywodraeth Cymru ymgysylltu â grwpiau rhanddeiliaid allweddol i gychwyn trafodaethau ynghylch gwell cludiant rhatach i bobl ifanc.

Dylai hyn gynnwys y diwydiant bysiau, undebau llafur, gweithredwyr cynlluniau rhatach, awdurdodau lleol a grwpiau gwarchoddedig a grwpiau agored i niwed.

58. Mae Llywodraeth Cymru wedi dweud bod ei 'Bil Bws', sydd ar ddod, yn gyfle i edrych ar well cymorth i bobl ifanc. Fodd bynnag, roedd consensws y dylid ystyried gwaith i roi cynllun rhatach ar waith ar gyfer pobl ifanc gael ei fel ffrwd waith ar wahân i ddiwygiadau'r diwydiant bysiau, gan y dylid sefydlu consesiynau i weithio waeth sut mae gwasanaethau bws yn cael eu darparu.

Argymhelliad 4. Dylai Llywodraeth Cymru sicrhau nad yw ei gwaith i ddiwygio'r sector bysiau yng Nghymru yn creu unrhyw rwystrau i gyflwyno trafndiaeth gyhoeddus am ddim i bobl ifanc, ar y cyfle cyntaf.

Atodiad 1: Rhestr o sesiynau tystiolaeth lafar

Rhoddodd y tystion a ganlyn dystiolaeth lafar i'r Pwyllgor ar y dyddiadau a nodir isod. Gellir gweld trawsgrifiadau o'r holl sesiynau tystiolaeth lafar ar dudalen we'r Pwyllgor.

Dyddiad	Enw a Sefydliad
27 Tachwedd 2023	Ffion Fairclough, Aelod o Senedd Ieuenctid Cymru dros Bontypridd Senedd Ieuenctid Cymru Kasia Tomsa, Aelod o Senedd Ieuenctid Cymru dros Flaenau Gwent Senedd Ieuenctid Cymru Elin Hargrave, Swyddog Addysg ac Ymgysylltu â Phobl Ifanc Senedd Cymru Bethan Roberts, Swyddog Addysg ac Ymgysylltu â Phobl Ifanc Senedd Cymru
19 Chwefror 2024	Sultan Awolumate Senedd Ieuenctid Cymru Ruben Kelman Senedd Ieuenctid Cymru Rocio Cifuentes, Comisiynydd Plant Cymru Laurie Pitt, Rheolwr Rhaglen Bus Users UK Richard Cope, Cymdeithas Swyddogion Cydgysylltu Trafnidiaeth Cymru Simon Nicholls, Cydlynnydd Bysiau a Rheolwr Trafnidiaeth Gynaliadwy Cyngor Dinas Casnewydd

Dyddiad	Enw a Sefydliad
	Mesha Sutherland, Pennaeth Priso a Rheoli Refeniw Trafnidiaeth Cymru David Beer, Uwch Reolwr Cymru Ffocws ar Drafnidiaeth Aaron Hill, Cyfarwyddwr Cydffederasiwn Cludiant Teithwyr Cymru Cydffederasiwn Cludiant Teithwyr Cymru Gemma Lelliott, Cyfarwyddwr Cymru Cymdeithas Cludiant Cymunedol Meg Thomas, Swyddog Polisi ac Ymchwil Anabledd Cymru Manon Williams, Marchnata Sector Gwaith Pobl Ifanc a Swyddog Cyfathrebu Cyngor Cymreig y Gwasanaethau Ieuencid Gwirfoddol (CWVYS)
18 Mawrth 2024	Carole Stewart, Pennaeth Strategaeth Bysiau a Pholisi Ariannu Transport Scotland Gillian Kelly, Arweinydd Tîm Rhaglenni Corfforaethol Transport Scotland Paul White, Cyfarwyddwr Cydffederasiwn Cludiant Teithwyr, yr Alban